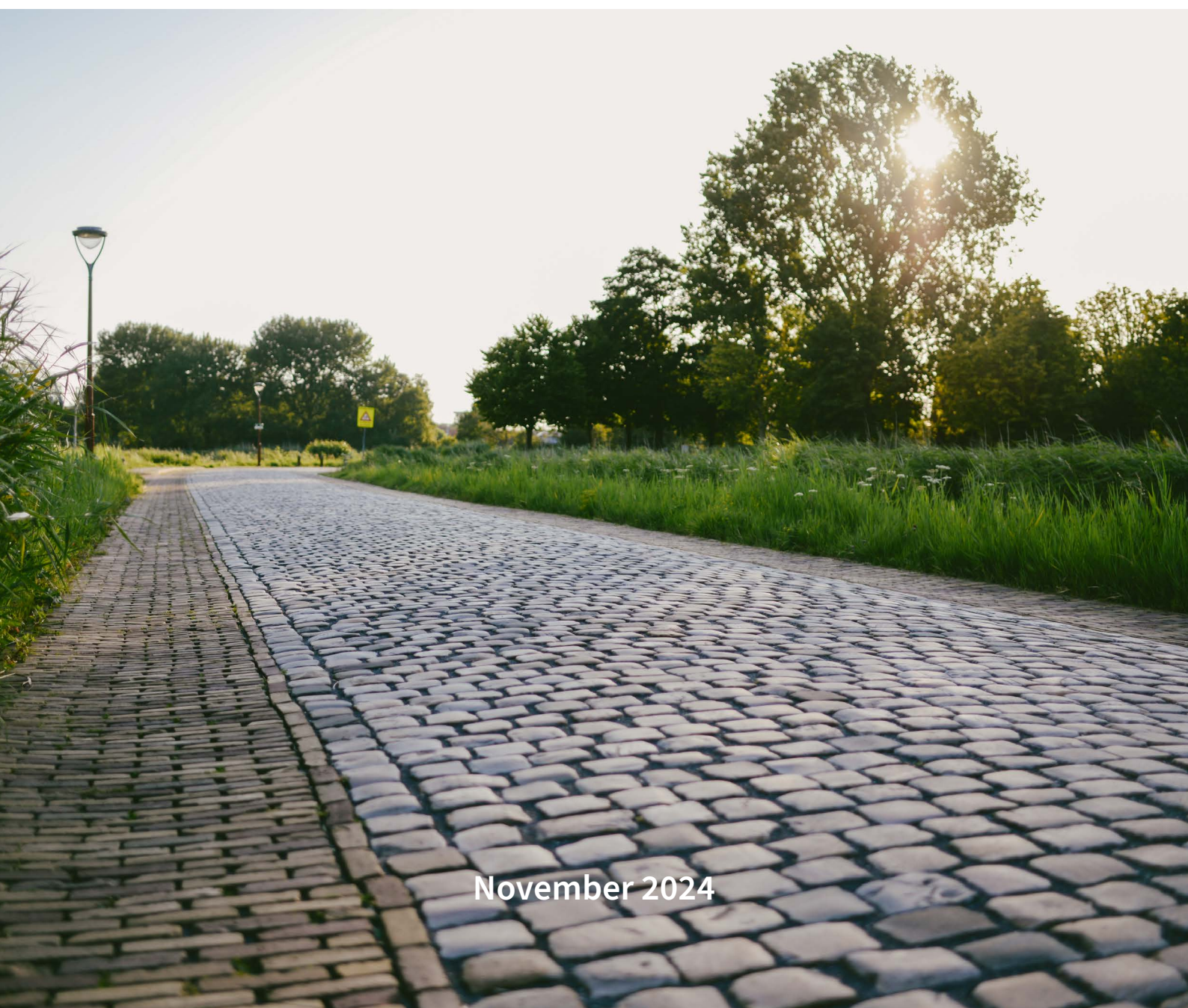

Steunpunt
Cultureel
Erfgoed
Noord-Holland

Vormen van erfgoedbescherming in het omgevingsplan

Handreiking voor Noord-Hollandse gemeenten

November 2024

Inhoud

Inleiding	4
1. Erfgoed in het omgevingsplan: basisprincipes	7
2. Beschermingsvormen voor cultureel erfgoed	9
2.1 Objectgerichte beschermingsvormen	9
2.2 Gebiedsgerichte beschermingsvormen	13
3. Het proces van aanwijzing van gemeentelijk beschermd erfgoed	22
3.1 Vóór de procedure	22
3.2 Uniforme openbare voorbereidingsprocedure	23
3.3 Aanwijzingsprocedure na instructie van Rijk of provincie	25
4. Overgangsfase tot 2032	27
Noten	28
Bijlage 1: Juridische kaders	30
Bijlage 2: Meer lezen	34
Colofon	35

Inleiding

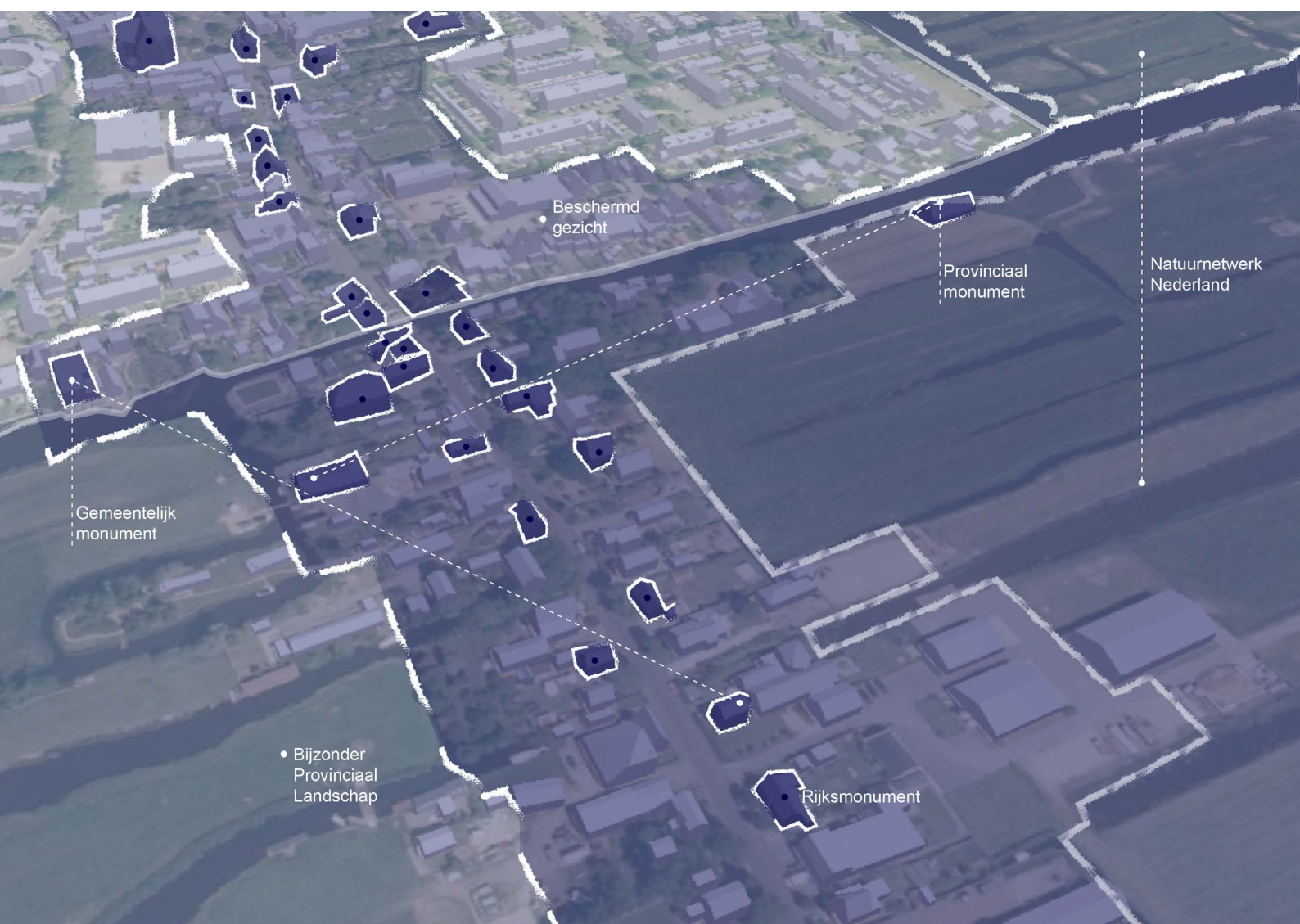
Wat is de beste beschermingsvorm voor erfgoed, zoals een stolpenstructuur, een kasseienweg of een arbeiderswoning in een lint? Veel gemeentelijke erfgoedambtenaren stellen zich deze vraag. Er zijn allerlei vormen mogelijk – van een ‘gemeentelijk monument’ tot ‘karakteristiek bouwwerk’, van ‘gemeentelijk beschermd gezicht’ tot ‘cultuurlandschap’ – en allemaal hebben ze hun eigen mogelijkheden en restricties. Deze handreiking is bedoeld om ambtenaren te helpen in die afweging. Anders dan voorheen moeten nu bijna alle typen bescherming in het gemeentelijke omgevingsplan worden opgenomen. De handreiking laat zien welke beschermingsvormen in het omgevingsplan mogelijk zijn.

De laatste jaren worden, naast afzonderlijke panden, steeds meer ook de landschappelijke en stedenbouwkundige context en structuren als erfgoed gewaardeerd. Daarnaast is de waardering gegroeid voor andere typen erfgoed, zoals Post 65. De karakteristieken van Post 65-erfgoed vragen om een andere bescherming dan de waardevolle kenmerken van een zeventiende-eeuws grachtenpand. Deze bredere opvatting van cultureel erfgoed is verankerd in de Omgevingswet. De nieuwe wet vraagt bovendien om een andere benadering van cultureel erfgoed. Zo moeten ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving in onderlinge samenhang worden bekeken. Monumentenzorg draait daardoor niet meer alleen om behoud, maar steeds meer ook om het benutten en ontwikkelen van cultuur-historische waarden – denk aan het koppelen van cultureel erfgoed aan de biodiversiteit, de inrichting van de openbare ruimte en sociale doelen.

Gemeenten hebben veel ruimte om hun beleid voor cultureel erfgoed vorm te geven in het omgevingsplan. Dat betekent dat er tussen gemeenten verschillen zullen ontstaan die recht doen aan lokale historie, cultuur en dynamiek. Het is echter wel belangrijk dat er een eenduidige systematiek wordt gevonden, die helder en begrijpelijk is voor eigenaren, ambtenaren en adviseurs van de gemeentelijke adviescommissie. Met deze handreiking willen we daar een bijdrage aan leveren. Zij biedt een overzicht van de mogelijkheden die momenteel het meest voor de hand liggen. De praktijk van het beschermen van cultureel erfgoed in het omgevingsplan is nog volop in ontwikkeling.

Deze handreiking wil een bijdrage leveren aan de nieuwe praktijk. Daarmee sluit het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland aan bij een reeks organisaties die zich hier de afgelopen jaren mee bezig hebben gehouden: de provincie Noord-Holland, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en nog veel meer organisaties. Sommige gemeenten werken aan pilots waarin ook cultureel erfgoed wordt meegenomen. De RCE maakte enkele handreikingen, zoals de ‘Handreiking Begrippenkader cultureel erfgoed onder de omgevingswet’ (2022) en de ‘Handreiking Voorbeeldregels voor cultureel erfgoed in het omgevingsplan’ (2023).¹ Ook het Steunpunt maakte handreikingen: in 2021 over de kansen en aandachtspunten voor erfgoed in het omgevingsplan en in 2023 over hoe gemeenten kunnen omgaan met de brede waarden van buitenplaatsen en over groen erfgoed in de Omgevingswet.²

Deze handreiking begint, in hoofdstuk 1 met een korte uitleg van de basisprincipes van het omgevingsplan. Hoofdstuk 2 vormt de kern van de handreiking en schetst de mogelijke beschermingsvormen. We onderscheiden objectgerichte en gebiedsgerichte bescherming, die verschillen in omgang en regels. Aangezien het beschermen van erfgoed onder de Omgevingswet een wijziging van het omgevingsplan vraagt, verandert ook de procedure waarmee die bescherming wordt geregeld. Hoofdstuk 3 beschrijft deze procedure die gemeenten moeten doorlopen voor het aanwijzen van nieuw erfgoed. Ten slotte, in hoofdstuk 4, lichten we kort toe hoe gemeenten om kunnen gaan met erfgoedbescherming in de huidige tussenperiode, totdat het omgevingsplan definitief is vastgesteld (vóór 2032).

Voorbeeld van werkingsgebieden met verschillende functieaanduidingen voor cultureel erfgoed.

1. Erfgoed in het omgevingsplan: basisprincipes

Het omgevingsplan bevat alle regels voor de fysieke leefomgeving, ook die voor cultureel erfgoed.

Onder de Omgevingswet heeft iedere gemeente één omgevingsplan voor haar hele grondgebied. Het vervangt onder andere de bestemmingsplannen, uitwerkings- en wijzigingsplannen en de beheersverordening uit de Wet ruimtelijke ordening (Wro). Gemeenten hebben tot 1 januari 2023 de tijd om het omgevingsplan aan te passen conform de eisen die de Omgevingswet daaraan stelt. De gemeente moet met de regels in het omgevingsplan zorgen voor een 'evenwichtige toedeling van functies aan locaties' (artikel 4.2 Omgevingswet).

Functieaanduiding voor cultureel erfgoed

In het omgevingsplan zijn locaties, activiteiten en regels aan elkaar gekoppeld. Met de regels voor de activiteiten, zoals bouwen, slopen of kappen, legt de gemeente per locatie vast wat wel en niet is toegestaan en onder welke voorwaarden. Regels die het omgevingsplan stelt voor een locatie, moeten opvraagbaar zijn in het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO).

Het gebied waar een regel van toepassing is wordt 'werkingsgebied' genoemd. Dit kan het gehele gemeentelijke grondgebied zijn, maar ook een afgebakend gebied zoals een erf of een gebouw. Het werkingsgebied van een regel bestaat in de

praktijk niet altijd uit één aaneengesloten gebied, maar vaak uit meerdere gebieden.

Als een gemeente specifieke regels wil opnemen voor bepaalde functies, zoals wonen, verkeer of natuur, kan ze dat doen door een 'functieaanduiding' aan de betreffende locatie(s) te koppelen. Ook cultureel erfgoed is zo'n functie. Zo zijn er de functieaanduidingen rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht, provinciaal monument, provinciale structuur of Bijzonder Provinciaal Landschap. Gemeenten kunnen een functieaanduiding 'gemeentelijk monument' of 'cultuurlandschap' toevoegen, maar zij hebben vrijheid om zelf functieaanduidingen te formuleren voor cultureel erfgoed. Hierover meer in hoofdstuk 2.

Instructieregels van Rijk en provincie voor erfgoed

Het Rijk stelt 'instructieregels' om bij het opstellen van omgevingsplannen rekening te houden met het beschermen van landschappelijke en stedenbouwkundige waarden en cultureel erfgoed. Deze regels zijn opgenomen in het Besluit kwaliteit leefomgeving (paragraaf 5.1.5 Bkl). De instructieregels van het Rijk voor cultureel erfgoed staan in de artikelen 5.130 (behoud cultureel erfgoed) en 5.131 (werelderfgoed). Net als voorheen zijn gemeenten het bevoegd gezag voor de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving van monumenten. Nieuw onder de Omgevingswet is dat ook voor de omgeving van monumenten regels

Wat is 'cultureel erfgoed'?

De Omgevingswet omschrijft cultureel erfgoed als onderdeel van de fysieke leefomgeving als: 'Monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen en roerend en immaterieel erfgoed voor zover dat voorwerp is of kan zijn van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties in het omgevingsplan.' Deze handreiking gaat verder niet in op archeologische monumenten en roerend en immaterieel erfgoed.

moeten worden opgenomen om aantasting, ontsiering of beschadiging van de monumenten te voorkomen. Specifiek voor een aantal grotere werelderfgoederen zijn er daarnaast zogeheten ‘getrapte instructieregels’, die de provincies nader moeten uitwerken, waarna ze doorwerken naar gemeentelijke omgevingsplannen (afdeling 7.2 Bkl).

De provincie Noord-Holland heeft instructieregels voor erfgoed en landschap vastgelegd in de ‘Omgevingsverordening NH2022’. Er zijn instructieregels voor de bescherming van provinciale monumenten en beschermde structuren (paragraaf 6.2.7 cultureel erfgoed), en ook voor Unesco-werelderfgoed (artikel 6.62). Ook moeten gemeenten regels opnemen ter bescherming van de kernkwaliteiten van het Bijzonder Provinciaal Landschap (subparagraaf 6.2.5.2). Daarnaast moeten gemeenten in het omgevingsplan rekening houden met de ambities en ontwikkelprincipes uit de ‘Leidraad Landschap en Cultuurhistorie’ (2018) van de provincie en daarbij de kansen, ontstaansgeschiedenis en kernwaarden betrekken (artikel 6.69).

Lokale afwegingsruimte

Gemeenten moeten in het omgevingsplan rekening houden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed. Zij moeten regels opstellen ter bescherming van het cultureel erfgoed (5.130 Bkl). Zij bepalen zelf – rekening houdend met de rijksregels – hun erfgoedbeleid en kunnen dat afstemmen op de lokale situatie. Zo bepalen zij een bescherming die recht doet aan de kernkwaliteiten van en hun ambitieniveau voor het lokale cultureel erfgoed.

Gemeenten mogen daarbij niet afwijken van de begripsbepalingen zoals opgenomen in de Omgevingswet, zoals cultureel erfgoed, (voor-) beschermd rijksmonument, rijksmonumentenactiviteit, rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht, werelderfgoed en archeologische toevalsvondst. Voor het overige zijn zij vrij om benamingen te kiezen en regels te formuleren voor het behoud van

hun cultureel erfgoed. Ook van de begrippen uit het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) en het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) mag de gemeente dus afwijken. Ook hoe zij waardevolle objecten benoemt die geen gemeentelijk monument zijn, bijvoorbeeld karakteristiek, beeldbepalend of waardevol pand, kan zij zelf invullen – al is het voor de eenduidigheid wel verstandig om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de begrippen uit de Bkl en Bbl.

Objecten met de benaming (voor-) beschermd rijks-, provinciaal en gemeentelijk monumenten en rijksbeschermd stads- en dorpsgezicht zijn uitgezonderd van een aantal vergunningvrije omgevingsplanactiviteiten (artikel 2.30 Bbl).³ Dit geldt dus niet voor waardevolle objecten of gebieden die met een andere benaming zijn aangeduid, zoals ‘karakteristiek’ of ‘beeldbepalend’. Ook voor gemeentelijk beschermd stads- en dorpsgezicht blijft het landelijke vergunningvrij bouwen van toepassing en zijn geen uitzonderingen gemaakt. Verder is het voor omgevingsvergunningen voor een omgevingsplanactiviteit met betrekking tot een (voor-) beschermd provinciaal of gemeentelijk monument of voor een rijksmonumentenactiviteit, mogelijk af te wijken van de (bouw)technische eisen uit het Besluit bouwwerken leefomgeving (artikel 2.8 Bbl).

2. Beschermingsvormen voor cultureel erfgoed

Gemeenten hebben verschillende mogelijkheden om hun cultureel erfgoed te beschermen. In dit hoofdstuk zetten we de voor de hand liggende mogelijkheden op een rij en verkennen in welke gevallen ze het meest passend zijn. In deze uiteenzetting over de verschillende beschermingsvormen sluiten we aan bij de typen van cultureel erfgoed zoals die in de Omgevingswet zijn benoemd, en door de RCE in de ‘Handreiking Voorbeeldregels voor cultureel erfgoed in het omgevingsplan’ verder zijn uitgewerkt.⁴

In dit hoofdstuk gaat het vooral over *wanneer* welke beschermingsvorm door gemeenten kan worden gebruikt, en wat de *gevolgen* van die keuze zijn. Eerst komt de ‘objectgerichte beschermingsvorm’ aan de orde, waar de monumenten en het karakteristieke bouwwerk onder vallen. Daarnaast biedt de Omgevingswet ook mogelijkheden om ‘waardevolle gebieden en structuren’ te beschermen. Over de opties daarvoor gaat het tweede deel van dit hoofdstuk.

2.1 Objectgerichte beschermingsvormen

De bekendste en meest strikte vorm van objectgerichte bescherming die het omgevingsplan biedt is die van ‘monument’.⁵ Uitgangspunt is dat de hele onroerende zaak beschermd monument is. Een aanwijzing als monument is erop gericht dat het object als geheel in stand blijft en dat betekent dat het exterieur, de materialen en meestal ook het interieur beschermd zijn.⁶ Er zijn rijksmonumenten, provinciale monumenten en gemeentelijke monumenten. Er zijn ook lichtere varianten van objectgerichte bescherming zoals het karakteristieke bouwwerk.

Monumenten

Rijksmonument

Rijksmonumenten zijn monumenten van nationaal belang. Ze worden door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aangewezen op grond van de Erfgoedwet (artikel 3.1). Het Rijk verzorgt de opname van rijksmonumenten in het Digitaal

Stelsel Omgevingswet (DSO). Rijksmonumenten worden daarom in principe niet opgenomen in het omgevingsplan.

De vergunningplicht voor de rijksmonumentenactiviteit berust in de Omgevingswet (artikel 5.1 lid 1 onder b). Gemeenten nemen rijksmonumenten alleen op in hun omgevingsplan als zij maatwerkregels willen stellen, om daarmee lokale invulling te geven aan de algemene rijksregels uit hoofdstuk 13 van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). Het gaat bijvoorbeeld om aanvullende regels voor het gebruik zoals wonen, het voorkomen van activiteiten die het monument kunnen ontsieren of beschadigen, of een meldingsplicht voor inpassende vergunningvrije activiteiten. Gemeenten kunnen hiervoor de functieaanduiding ‘rijksmonument’ gebruiken. Tegelijk zijn in het omgevingsplan wel regels nodig om de omgeving van rijksmonumenten te borgen en het bouwen bij rijksmonumenten te reguleren.

Provinciaal monument

Alleen de provincies Drenthe en Noord-Holland hebben provinciale monumenten – Noord-Holland ongeveer vijfhonderd. Deze monumenten hebben (bijna) allemaal een relatie met de provinciale structuren uit de ‘Leidraad Landschap en Cultuurhistorie’.⁷

In tegenstelling tot de rijksmonumenten moeten de provinciale monumenten wel door de gemeente in het omgevingsplan worden opgenomen. Gemeenten nemen daartoe de functieaanduiding ‘provinciaal monument’ op voor een locatie (zie voor de procedure hoofdstuk 3). De provincie Noord-Holland heeft haar instructieregels voor gemeenten opgenomen in de ‘Omgevingsverordening NH2022’ (paragraaf 6.2.7).⁸ Artikel 6.72 somt de regels op die gemeenten verplicht in het omgevingsplan voor provinciale monumenten moeten opnemen. Er is ruimte om de regels aan te vullen, maar alleen binnen de kaders die de provincie stelt.

Gemeentelijk monument

Gemeentelijke monumenten zijn monumenten van lokaal belang. Gemeenten zijn verplicht te inventariseren of er beschermwaardige objecten op

De Munnikenweg is een in de dertiende eeuw aangelegde weg die Alkmaar met Oudorp verbindt. De weg loopt deels door een archeologisch waardevol gebied en wordt geflankeerd door karakteristieke stolpboerderijen. De weg staat bekend om zijn kasseien, die in de negentiende eeuw zijn gelegd. De gemeente Alkmaar heeft de weg aangewezen als 'gemeentelijk monument'. Door te kiezen voor die status is ook het materiaal van de weg beschermd – de karakteristieke kasseien mogen niet zonder vergunning worden verwijderd of verplaatst. Voor deze structuur had de gemeente ook een gebiedsgerichte beschermingsvorm kunnen kiezen – bijvoorbeeld door het hele gebied, inclusief weg, aan te wijzen als 'beschermd gezicht' of 'karakteristieke structuur' of 'karakteristiek gebied'. Hiermee kan meer vrijheid worden geboden voor het materiaalgebruik, wat regulier onderhoud vereenvoudigt. Met zo'n beschermingsvorm kan ook de omgeving van de kasseienweg bij de aanwijzing worden getrokken, zoals de groene oevers en de open omgeving.

hun grondgebied zijn (artikel 5.130 BKL). De bescherming van gemeentelijke monumenten werd voorheen geregeld in de gemeentelijke erfgoed- of monumentenverordening. Die bevatte de regels over de omgang met gemeentelijke monumenten en over de aanwijzing ervan.⁹ Onder de Omgevingswet kan een gemeentelijk monument worden aangewezen door in het omgevingsplan de functieaanduiding 'gemeentelijk monument' aan de locatie toe te wijzen (zie voor de procedure hoofdstuk 3). In de toelichting of een bijlage bij de toelichting maakt de gemeente duidelijk waaruit het gemeentelijk monument bestaat.

Aan de functieaanduiding 'gemeentelijk monument' wordt een vergunningplicht gekoppeld: de omgevingsvergunning voor een gemeentelijke monumentenactiviteit. In het omgevingsplan kan een gemeente opnemen welke onderdelen van

het monument onder de vergunningplicht vallen en voor welke delen een sloopverbod geldt. Voor het beschadigen of vernielen van een monument neemt de gemeente een verbod op. Ook kan gedacht worden aan een meldplicht bij regulier onderhoud. Door 'gemeentelijk monument' in de functieaanduiding op te nemen, worden onderdelen die landelijk onder vergunningvrij bouwen vallen (zoals zonnepanelen) toch vergunningplichtig (artikel 2.30 Bbl). De 'Handreiking Voorbeeldregels voor cultureel erfgoed in het omgevingsplan' van de RCE noemt voorbeelden van regels die gemeenten kunnen overnemen, desgewenst in aangepaste vorm.¹⁰

Karakteristiek bouwwerk

'Karakteristieke bouwwerken' zijn van belang voor het beeld van de omgeving, denk aan karakteristieke gevels in een straat of stolpen in het landschap.

Rijk gedecoreerde gevels staan op zichzelf maar vormen tegelijk een sterk geheel

In de negentiende-eeuwse ring van Amsterdam liggen veel karakteristieke straten en talrijke panden zijn beschermd als 'beeldbepalend pand'. Amsterdam werkt met een ordesysteem gebaseerd op waarderingskaarten, die onderdeel zijn van het gemeentelijk welstandsbeleid. De verschillende waarderungen (orde 1, 2, 3 en basis) zijn aan welstandscriteria gekoppeld. De hooggewaardeerde panden (orde 1 en 2) zijn ook in sommige bestemmingsplannen beschermd via een sloopvergunning. Orde 3-panden ('karakteristieke bouwwerken met architectonische en/of stedenbouwkundige meerwaarde') zijn alleen in de bestemmingsplannen beschermd als ze onderdeel zijn van een 'hooggewaardeerde stedenbouwkundige zone'. Behalve dat afzonderlijke panden beschermd zijn vanwege het beeld, is het ook mogelijk een 'beschermd gemeentelijk stadsgezicht' toe te passen. Dan is de bescherming meer gericht op de openbare ruimte in relatie tot de bebouwing. Straten, pleinen, groenaanleg en wateren maken dan deel uit van de waarden.

Bescherming is hier gericht op het behoud van de samenhang van het bouwwerk met de omgeving – en daarom meer gericht op het behoud van de karakteristieke hoofdvorm en het gevelbeeld dan op de authenticiteit van het materiaal en de detaillering. De term 'karakteristiek bouwwerk' sluit aan bij de terminologie van de RCE uit de 'Handreiking voorbeeldregels cultureel erfgoed'; in sommige gemeenten heet deze categorie karakteristiek, beeldbepalend, beeldondersteunend of orde 1-, 2-, of 3-pand.

De bescherming was geregeld via het bestemmingsplan of de welstandsnota (of tegenwoordig de nota omgevingskwaliteit), soms via beide. Het wijzigen van het omgevingsplan stelt gemeenten in de gelegenheid om de regels die aan karakteristieke bouwwerken zijn gekoppeld onder de loop te nemen – denk aan vergunningplichten en regels voor sloop-,

bouw- of aanlegactiviteiten. Er kunnen regels worden opgenomen over volume, dakvorm en gevelindeling, kleurgebruik, omgang met materialen. Het is goed om op te nemen of het alleen om de hoofdvorm gaat, of het pand in dezelfde vorm teruggebouwd moet worden of dat ook het beeld bepalend is (bijvoorbeeld met de gevelindeling en detaillering), of dat renovatie het uitgangspunt is.

De inperking van de vergunningvrije bouwactiviteiten in het Bbl is niet standaard van toepassing op karakteristieke bouwwerken. Als gemeenten toch een vergunningplicht willen opnemen voor bijvoorbeeld bijbehorende bouwwerken bij karakteristieke bouwwerken, kunnen ze daarvoor wel regels opnemen in het omgevingsplan.

'Karakteristiek bouwwerk' staat niet als begripsbepaling in de Erfgoedwet of in de Omgevingswet.

Stolpen zijn een bijzonder type Noord-Hollands erfgoed waar vaak dezelfde vraagstukken spelen, bijvoorbeeld rondom splitsing, het toestaan van daklichten in de karakteristieke kap of over bijgebouwen op het erf. Gemeenten kunnen een apart werkingsgebied maken voor stolpen en daar de functieaanduiding 'gemeentelijk monument-stolp' of 'karakteristiek bouwwerk-stolp' aan geven. Hier kunnen dan specifieke regels alleen voor de stolpen gelden.

Kenmerkend voor de stolpen zijn de vierkantconstructie en het piramidevormige dak. Er is veelal nog sprake van een agrarisch erf. Stolpen maken vaak deel uit van een stolpenstructuur. Gemeenten kunnen de bescherming van de stolp richten op het bouwwerk, en daarbij het erfensemble meenemen. Ook kan voor een stolpenstructuur een gebiedsgerichte benadering worden gekozen, waarbij ook de groene oevers, slotenpatronen, en doorzichten worden betrokken.

De provincie Noord-Holland heeft in de 'Leidraad Landschap en Cultuurhistorie' (2018) enkele stolpenstructuren beschermd. In het omgevingsplan moeten gemeenten hiermee rekening houden. De provincie heeft ook richtlijnen voor het behoud van stolpen opgesteld. De richtlijnen bestaan uit voorbeeldregels die gemeenten in hun omgevingsplan kunnen overnemen, zodat de karakteristieken van de stolpboerderij en het stolpen erf zoveel mogelijk behouden blijven bij ontwikkelingen in de toekomst.¹¹

Bij een karakteristiek bouwwerk kan het zowel om een monument gaan zoals bedoeld in de Erfgoedwet (dus een object dat onderdeel is of gezien wordt als onderdeel van het cultureel erfgoed), als om een bouwwerk dat de gemeente vanwege de karakteristieke verschijning ervan voor het stads- of dorpsbeeld wenst te behouden. Als een karakteristiek bouwwerk een monument betreft, betekent dat ook voor dat karakteristieke bouwwerk de omgeving van het monument meegenomen moet worden.

Bijzondere typologieën

Soms is het noodzakelijk om voor bepaalde typen objecten aanvullende regels op te nemen – bijvoorbeeld kerken, scholen, stolpboerderijen, karakteristieke schuren of buitenplaatsen. Het meest overzichtelijk is om aan de hoofdtypen een subcategorie toe te voegen. Dan komt er in het omgevingsplan bijvoorbeeld een functie-aanduiding ‘gemeentelijk monument-kerk’, of ‘karakteristiek pand-kerk’.

Omgeving van het monument

Nieuw onder de Omgevingswet is dat gemeenten in het omgevingsplan regels moeten opnemen voor ‘het voorkomen van activiteiten die de omgeving van een rijksmonument en monumenten die op grond van het omgevingsplan zijn beschermd, zodanig aantasten dat het monument wordt ontsierd of beschadigd’. Het gaat daarbij om regels voor activiteiten die het aanzicht en de waardering aantasten, maar ook activiteiten die de instandhouding of het functioneren van het monument beïnvloeden.

De omgeving van elk monument is anders. Een kerktoeren die van veraf te zien is, heeft een heel andere ‘omgeving’ dan een bijzonder pand in de binnenstad. Veel gemeenten onderzoeken momenteel hoe ze hier invulling aan kunnen geven. Als ze bijvoorbeeld binnen een beschermd gezicht liggen, is de vraag of deze status de bescherming van de omgeving al voldoende borgt. Voor een groot cluster aan monumenten kan het zinvol zijn om de omgevingen bij elkaar te voegen en één omgeving te definiëren. Het Gelders Genootschap gaat hier dieper op in in zijn handreiking ‘Op weg naar passende zorg voor monumenten in hun omgeving’.¹²

2.2 Gebiedsgerichte beschermingsvormen

Onder de Omgevingswet vallen onder het begrip cultureel erfgoed – naast (gebouwde en aangelegde) monumenten en archeologische monumenten – onder meer ook stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen. Het uitgangspunt van een integrale en gebiedsgerichte opzet van het omgevingsplan maakt het mogelijk om cultuurhistorische, architectonische, stedenbouwkundige en landschappelijke waarden op gebiedsniveau te beschermen. Daarvoor zijn verschillende mogelijkheden; in deze handreiking gaan we uit van gemeentelijk beschermde stads- en dorpsgezichten, karakteristieke gebieden en gemeentelijk beschermde cultuurlandschappen.

Beschermd stads- of dorpsgezicht

Stads- en dorpsgezichten zijn voor het eerst geïntroduceerd in de Monumentenwet uit 1961.¹³ Beschermd stads- en dorpsgezichten zijn gebieden met een bijzonder cultuurhistorisch karakter. De bescherming is erop gericht de cultuurhistorische identiteit te behouden en te gebruiken bij ontwikkelingen. Het beschermde gezicht vereist dat nieuwe ontwikkelingen aansluiten op het bestaande karakter en de kernkwaliteiten van het gebied. De bescherming is niet gericht op afzonderlijke panden, maar op de historische structuur en de samenhang van het gebied, en op het samenspel tussen bebouwing en openbare ruimtes.

Vanwege dit brede doel is er geen eenduidige set aan regels voor beschermde gezichten. Er kunnen verschillende regels worden geformuleerd voor zichtlijnen, bebouwingspatronen, bouwhoogten, gebruiksfuncties, elementen in de openbare ruimte et cetera. Als in het beschermde gebied veel veranderingen verwacht worden, kunnen de regels ook gericht worden op de kwaliteit van toekomstige ontwikkelingen. Kenmerkt het gebied zich door een lage dynamiek (zoals een brinkdorp), dan zullen de regels conservering van het bestaande beogen. En naar aard en schaal heeft een historische dorpskern andere kwaliteiten dan bijvoorbeeld een waardevolle wederopbouwwijk, wat om verschillende regels kan vragen.

In 1990 werd het centrum van Haarlem aangewezen als rijksbeschermd stadsgezicht. Het Rijk bepaalde daarbij het te beschermen gebied en ook welke waarden er beschermd moeten worden: niet alleen de historische bebouwing, maar ook het patroon van straten en waterlopen in samenhang met de schaal van de bebouwing. Deze waarden nam de gemeente op in de bestemmingsplannen voor het centrum. Daar staan bijvoorbeeld regels in over rooilijnen, gevelindelingen, bouwhoogten, dakkapellen en kappen. Deze regels staan nu in het tijdelijk omgevingsplan van de gemeente. Binnen het beschermde gezicht staan ook veel beschermde monumenten. De regels daarvoor beschermen niet alleen het uiterlijk van de bouwwerken maar ook het interieur en het materiaal.

Er zijn rijks-, provinciaal en gemeentelijk beschermde stads- en dorpsgezichten. De gemeente moet regels opnemen om de cultuurhistorische waarden van deze gezichten te beschermen. De bescherming van de beschermde stads- en dorpsgezichten was geregeld via de gemeentelijke bestemmingsplannen en de welstandsnota's.¹⁴ De bestemmingsplannen zijn vanaf 1 januari 2024 automatisch onderdeel van het 'tijdelijk omgevingsplan'. De welstandsnota is nog steeds van toepassing onder de Omgevingswet totdat de gemeente deze vervangt.

Rijksbeschermd gezicht

Er zijn in Nederland 472 rijksbeschermd gezichten. Het Rijk verplicht gemeenten om deze gezichten met een correcte functieaanduiding en bijbehorend beschermingsregime op te nemen.

Gemeenten leggen dit in het omgevingsplan vast met de functieaanduiding 'rijksbeschermd stadsgezicht' of 'rijksbeschermd dorpsgezicht'. Daarbij moeten gemeenten regels stellen ter voorkoming van de aantasting van het karakter van het beschermde stads- of dorpsgezicht door de sloop van gebouwen, de bouw van nieuwe gebouwen of andere belangrijke veranderingen (artikel 5.130, tweede lid, onder d Bkl).

De bescherming van de rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten was geregeld via de gemeentelijke bestemmingsplannen en de welstandsnota's. Bij het aanwijzen van nieuwe rijksbeschermd stads- of dorpsgezichten verplicht het Rijk de gemeenteraad tot bescherming door middel van een instructie (artikel 2.34, vierde lid Omgevingswet. Zie voor de procedure hoofdstuk 3).

De meeste gemeenten kiezen ervoor om de regels uit het bestemmingsplan beleidsneutraal over te zetten naar het omgevingsplan. Een omgevingsplan is echter geheel anders van opzet dan een bestemmingsplan, omdat het gestructureerd is op basis van activiteiten. Een dubbelbestemming ‘waarde-cultuurhistorie’ wordt daarom niet een-op-een overgezet en wordt vaak verspreid over meerdere activiteiten, zoals aanleggen, bouwen en slopen.

Als gemeenten in de toekomst de regels voor de rijksbeschermd gezichten onder de loep nemen, moeten ze daarbij de samenhang borgen van bebouwing, structuren en openbare ruimte. Daaronder vallen bijvoorbeeld stedenbouwkundige patronen, doorzichten, groene oevers of de klinkerbestrating. Bescherming wordt meestal geregeld door de bestaande bouwhoogten en rooilijnen te definiëren, regels op te nemen over kleuren en materialen van de bebouwing, maar ook door het stratenpatroon, de groen- en waterstructuren mee te nemen.

Naast een vergunningplicht voor de bouwwerken kan de gemeente ook een vergunningplicht instellen voor een aanlegactiviteit of kapactiviteit. Via de aanlegactiviteit wordt de structuur van de openbare ruimte beschermd, zoals de bestrating, het groen en het reliëf. Gemeenten zijn verplicht om een sloopvergunningstelsel op te nemen in het omgevingsplan. Zij kunnen zelf bepalen of het sloopverbod geldt voor het hele beschermd gezicht, voor enkele delen of voor speciale bouwwerken daarin.¹⁵

Provinciaal beschermd gezicht

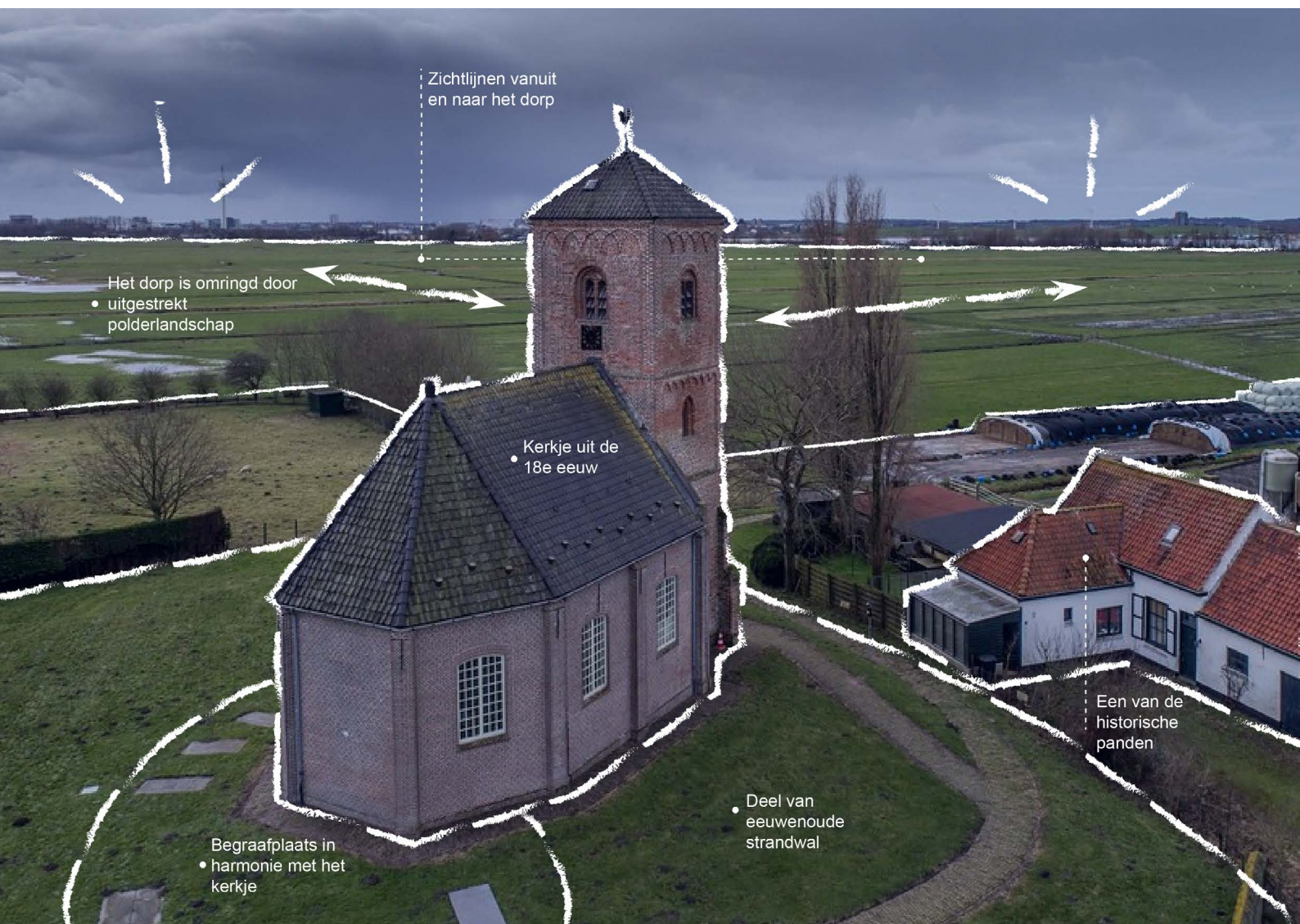
Noord-Holland heeft één provinciaal beschermd gezicht: Barsingerhorn. De provincie benoemt provinciaal beschermde gezichten in de ‘Omgevingsverordening NH2022’ als ‘provinciaal beschermde structuur’.¹⁶ De provincie verplicht gemeenten om daar in het omgevingsplan een werkingsgebied voor op te nemen en daarbij de regels uit de provinciale omgevingsverordening (artikel 6.73) over te nemen – zoals een vergunningplicht voor het slopen van een bouwwerk, waar-

over de gemeente bovendien advies moet vragen aan de provincie.

Gemeentelijk beschermd gezicht

Gemeenten kunnen ook zelf beschermde stads- of dorpsgezichten aanwijzen. In het verleden deden zij dit op grond van de lokale erfgoedverordening, onder de Omgevingswet door aan het gebied de functieaanduiding ‘gemeentelijk beschermd stadsgezicht’ of ‘gemeentelijk beschermd dorpsgezicht’ toe te kennen.

Gemeenten hebben vrijheid bij het opstellen van de regels, zolang zij zorgdragen voor ‘het voorkomen van aantasting van het karakter van in het omgevingsplan beschermde stads- of dorpsgezichten of beschermde cultuurlandschappen door de sloop van bestaande gebouwen, de bouw van nieuwe gebouwen of andere belangrijke veranderingen’ (artikel 5 Bkl). Het is het meest overzichtelijk om het vergunningstelsel en de regels af te stemmen op die voor de rijksbeschermd gezichten. In de gebiedsbeschrijving moeten de kernkarakteristieken secuur omschreven worden. De beschrijving en ambities geven helderheid over de gewenste sturing op de cultuurhistorische waarden en de ruimtelijk-historische kwaliteiten.

Het dorp Spaarnwoude ligt in de noordelijke polders van de gemeente Haarlemmermeer. Het oorspronkelijk middeleeuwse dorpje ligt op een eeuwenoude strandwal en heeft nu nog maar honderd inwoners. Er staan een rijksmonumentaal kerkje uit de achttiende eeuw en een aantal monumentale boerderijen. De gemeente heeft het hele dorp aangewezen als één gemeentelijk monument, en daarbinnen nog een aantal gebouwen als afzonderlijke gemeentelijke monumenten. Op deze manier zijn van alle gebouwen het materiaal en de authenticiteit beschermd. Een 'gemeentelijk beschermd gezicht' had hier wellicht ook volstaan als beschermingsvorm – dan waren tevens de landschappelijke elementen en kenmerkende contour van het dorp beschermd. Het gebied rondom het dorp is aangewezen als Bijzonder Provinciaal Landschap.

Cultuurlandschap

Onder de Omgevingswet is de reikwijdte van cultureel erfgoed verbreed met cultuurlandschappen.¹⁹ Een landschap wordt gedefinieerd als een gebied zoals dat door mensen wordt waargenomen, waarvan het karakter wordt bepaald door natuurlijke of menselijke factoren en de interactie daartussen (begripsbepaling in bijlage I bij artikel 1.1 Omgevingswet). Een cultuurlandschap is een landschap dat deel uitmaakt van cultureel erfgoed. Bij het beschermen ervan gaat het om het behoud van cultuurlandschappelijke kwaliteiten, zoals historische verkavelingsstructuren, houtwallen of landschappelijke zones rondom buitenplaatsen en landgoederen.

Beschermde landschap

Op dit moment zijn er geen rijksbeschermde cultuurlandschappen.

In Noord-Holland zijn 32 gebieden aangewezen als 'Bijzonder Provinciaal Landschap'. De provincie Noord-Holland wijst in haar omgevingsverordening bijzondere provinciale landschappen aan en benoemt hun kernkwaliteiten (subparagraaf 6.2.5.2).²⁰ Een gemeente moet in haar omgevingsplan regels opnemen ter bescherming van de kernkwaliteiten (benoemd in bijlage 7).

In tegenstelling tot de provinciale monumenten of structuren heeft de provincie voor het Bijzonder Provinciaal Landschap geen aparte set met regels opgenomen in de verordening.

Daarnaast dient het omgevingsplan rekening te houden met de 'Leidraad Landschap en Cultuurhistorie' en daarbij de kansen, ontstaansgeschiedenis en kernwaarden te betrekken bij een nieuwe ontwikkeling (artikel 6.69). Hiermee beoogt de provincie een goede inpassing van ontwikkelingen, zodat de cultuurhistorische en landschappelijke waarden behouden blijven. Op grond van de rijksinstructieregels moeten gemeenten in het omgevingsplan regels stellen ter voorkoming van de aantasting van het beschermde cultuurlandschap (artikel 5.130, tweede lid, onder d Bkl).

Werelderfgoed

De provincie Noord-Holland heeft in haar 'Omgevingsverordening NH2022' instructieregels opgenomen voor het Unesco-werelderfgoed Droogmakerij de Beemster en de Hollandse Waterlinies.¹⁷ De provincie bepaalde met instructieregels hoe gemeenten de bescherming van deze 'erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde' in hun omgevingsplan moeten regelen.¹⁸ Er zijn algemene en specifieke regels. Algemeen: 'Voor zover een omgevingsplan betrekking heeft op het werkingsgebied Erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde bevat het regels gericht op de instandhouding of versterking van de kernkwaliteiten van de erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde (artikel 6.62, eerste lid). En specifiek: 'Ter plaatse van Droogmakerij de Beemster voorziet een omgevingsplan niet in een windturbine' (artikel 6.62, vierde lid). Bijlage 8a van de verordening benoemt de kernkwaliteiten van het Unesco-werelderfgoed.

Het eiland Marken is een van de 32 gebieden in Noord-Holland met de status 'Beschermd Provinciaal Landschap'. De provincie benoemde de kernkwaliteiten van dit gebied: een onregelmatige blokverkaveling, open ruimte met vergezichten, habitat voor weidevogels, werven, de dijk rondom het eiland en het Goudriaankanaal. De gemeente Waterland heeft de plicht om deze kernkwaliteiten te beschermen met regels in het omgevingsplan.

Gemeentelijk beschermd cultuurlandschap

Ook gemeenten kunnen een apart werkingsgebied (een gebied waar een regel van toepassing is) maken voor te beschermen cultuurlandschappen. In het bestemmingsplan werd dit vaak geregeld via een bestemming 'waarde-cultuurhistorie' of de bestemming 'agrarisch met waarden'. De gemeente kan dit overnemen in het omgevingsplan maar mag voor een andere benaming kiezen. Om aansluiting te zoeken met de Omgevingswet kan de gemeente de functieaanduiding 'beschermd cultuurlandschap' toewijzen aan waardevolle landschappen. Er kunnen ook subcategorieën worden geïntroduceerd. Zo kan voor een groep stolpen in samenhang met de landschappelijke structuur een 'stolpenensemble' worden gedefinieerd. Of denk aan 'beschermd cultuurlandschap-buitenplaatsen'.

Het is het meest overzichtelijk om het vergunningstelsel af te stemmen op die voor de beschermde gezichten. Met een vergunning voor aanlegactiviteit kan de gemeente sturen op bijvoorbeeld het graven of dempen van sloten, het aanleggen van verhardingen of het ophogen van land. In de gebiedsbeschrijving moeten de kernkarakteristieken secuur omschreven worden. De beschrijving en ambities geven helderheid over de gewenste sturing op de cultuurhistorische waarden en de ruimtelijk-historische kwaliteiten. In de 'Handreiking Voorbeeldregels voor cultureel erfgoed in het omgevingsplan' van de RCE staan voor cultuurlandschappen voorbeeldregels voor uitwerking in het omgevingsplan.

Karakteristiek gebied of landschap

Gemeenten kunnen gebieden met bijzondere waarden in het omgevingsplan opnemen als 'karakteristiek' of 'bijzonder gebied'. Ook hier gaat het om een integrale benadering van bebouwing, stedenbouwkundige structuur en openbare ruimte. Hieronder vallen dus ook de groenaanleg, infrastructuur en water, én de samenhang tussen de bebouwing. Ook landschappelijke structuren kunnen beschermd worden als 'karakteristieke gebieden', net als wijken, maar ook op een kleiner schaalniveau als 'ensembles'. Gebiedsoverstijgende structuren met bijzondere waarden, zoals groenstructuren, dijken of waterwegen, kunnen in een de gebiedsbescherming worden opgenomen, maar kunnen ook een eigen werkingsgebied krijgen.

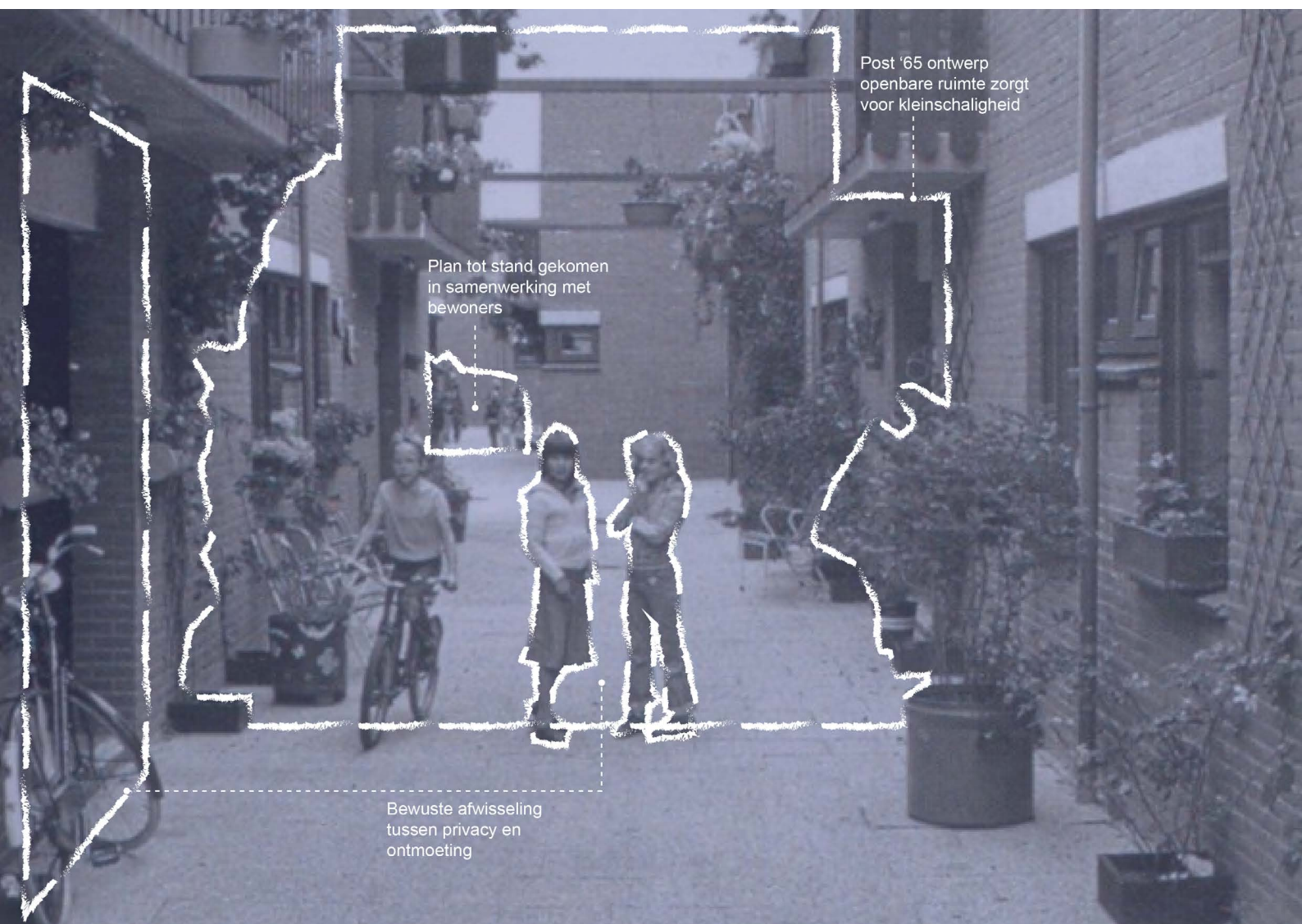
Gemeenten zijn vrij in het kiezen van een benaming van een gebied waar zij willen sturen op de omgang met de karakteristieken en omgevingskwaliteit. Hier wordt gekozen voor 'karakteristiek gebied' om de terminologie van 'karakteristiek bouwwerk' te volgen. Enkele alternatieven zijn: gebied met bijzondere waarden, cultuurhistorisch waardevol gebied, attentiegebied, ensemble. Momenteel krijgen sommige typen gebieden een afzonderlijke benaming – bijvoorbeeld dorpslint, jaren dertig, wederopbouwgebied of Post '65. In het omgevingsplan kunnen dat verschillende werkingsgebieden worden.

In de jaren dertig werd voor de Wieringermeerpolder een beplantingsplan opgesteld. Tuin- en landschapsarchitect J.T.P. Bijhouwer en G.A. Overdijkink van Staatsbosbeheer brachten met bomen en struiken ruimtelijke geleiding aan in de open polder. De entree van Oosterland op Wieringen begint met struikbeplanting aan één zijde van de weg. Nabij het dorp gaat de beplanting over naar beide zijden van de weg, aangevuld met bomen. Dit beeld is nog precies zo aanwezig als op het landschapsplan uit 1938 is aangegeven. De groenstructuren hebben nu geen specifieke aanduiding in de beheerverordening van het buitengebied. Met een 'werkingsgebied beschermd cultuurlandschap' zou de gemeente de samenhangende landschappelijke waarden kunnen beschermen.

Juridisch is er geen verschil tussen de benaming 'gemeentelijk beschermd gezicht', 'cultuurlandschap' of 'karakteristiek gebied'. Beleidsmatig kan er wel verschil zijn in de mate van bescherming, omdat gemeenten verschillende regels kunnen koppelen aan de verschillende benamingen. Pas door er regels aan te koppelen wordt de omgang met een gebied vastgelegd. Sommige

gemeenten vinden 'beschermd dorpsgezicht' te beperkend klinken en kiezen daarom liever voor 'karakteristiek gebied' of 'bijzonder gebied'. Maar gemeenten kunnen ook benoemen dat een bepaald gebied echt een parel is. In de toelichting van het omgevingsplan of in een nota omgevingskwaliteit kan precies omschreven worden waar het verschil in zit.

Het Koggeschip is een jarenzeventigbuurtje in Den Helder. Het is tot stand gekomen in samenwerking met de bewoners. In het oorspronkelijke stedenbouwkundig ontwerp stond zowel ontmoeting als privacy voor de bewoners als belangrijke waarde. Een waarde is ook de strikte verdeling van woningen in de enclave: woningen aan straten voor gezinnen, centrale bebouwing voor alleenstaanden en ouderen, en een gemeenschapsgebouw in het midden van de buurt. Voor de bouw ontving Woningstichting Den Helder destijds subsidie uit het programma Experimentele Woningbouw van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Den Helder onderzoekt nu hoe Het Koggeschip en zijn karakteristieke Post 65-kenmerken het best beschermd kunnen worden. Bescherming als 'karakteristiek gebied' is hier wellicht passend, of 'beschermd gezicht', waarbij ook de openbare ruimte wordt meegenomen.

3. Het proces van aanwijzing van gemeentelijk beschermd erfgoed

Het beschermen van bijna alle cultuurhistorisch waardevolle objecten of gebieden, wordt onder de Omgevingswet geregeld door het wijzigen van het omgevingsplan op basis van artikel 4.2, eerste lid van de Omgevingswet.²¹ Het omgevingsplan wordt gewijzigd doordat er een bepaalde functieaanduiding aan de betreffende locatie wordt toegekend. Dat geldt voor gemeentelijke objectgerichte en gebiedsgerichte beschermingsvormen, zoals gemeentelijke monumenten en gemeentelijk beschermde stadsgezichten. Maar ook bijna alle Rijks- of provinciale objectgerichte en gebiedsgerichte beschermingsvormen worden aangewezen via een functieaanduiding in het omgevingsplan, met uitzondering van rijksmonumenten.

Het toevoegen van zo'n functieaanduiding aan een object of gebied betekent dat het omgevingsplan wordt gewijzigd. Paragraaf 16.3.5 van de Omgevingswet beschrijft de procedure die gemeenten moeten volgen voor het wijzigen van het omgevingsplan.²² Het gaat hier om de 'uniforme openbare voorbereidingsprocedure' die beschreven wordt in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb).²³

Hieronder wordt het proces uitgelegd voor de aanwijzing van gemeentelijk erfgoed op grond van het omgevingsplan. Dezelfde stappen gelden voor de andere typen van gemeentelijke erfgoedbescherming, zoals 'karakteristiek bouwwerk' of 'gemeentelijk beschermd gezicht'.

3.1 Vóór de procedure

De uniforme openbare voorbereidingsprocedure (uov) onder de Omgevingswet verschilt van de wijze waarop de meeste gemeenten gewend zijn hun gemeentelijk erfgoed aan te wijzen op grond van hun erfgoedverordening. Gemeenten moeten vooraf een aantal zaken op orde hebben:

Contact met de eigenaar

Het is verstandig om contact te zoeken met de eigenaar voordat de formele procedure start. Met een eerste brief kan de procedure in begrijpelijke taal worden uitgelegd en de eigenaar worden uitgenodigd voor een gesprek. Op basis van de lokale erfgoedverordening informeerden gemeenten altijd al de eigenaar (en andere zakelijk gerechtigden) van het pand over de formele besluiten tijdens het proces. Zij stuurden een brief over de voorbescherming en het definitieve besluit. Omdat nu de uov gevolgd moet worden, verandert dat.

Als de gemeente het omgevingsplan wijzigt, en daarbij de uov volgt, moet zij daarover de *belanghebbenden* informeren (artikel 3.13 Awb). Een

Delegatiebesluit

Een wijziging van het omgevingsplan is in principe altijd een besluit van de gemeenteraad. Voorheen werd bij de meeste gemeenten het besluit tot aanwijzing als gemeentelijk monument genomen door het college van B en W. Als dat ook gewenst is onder de Omgevingswet, vergt dat een delegatiebesluit (artikel 2.8 Omgevingswet). Hiermee mandateert de gemeenteraad de bevoegdheid voor dit type wijziging van het omgevingsplan aan het college.

belanghebbende is in dit geval iemand tot wie het besluit zich in het bijzonder richt, met andere woorden, de geadresseerde.²⁴ De vraag is in hoeverre het wijzigen van het omgevingsplan een besluit is dat zich tot iemand in het bijzonder richt. Daarover bestaat nog discussie. Vooralsnog adviseren wij gemeenten om een eigenaar (en de andere zakelijk gerechtigden) vroegtijdig per brief te informeren over de start van het proces en de formele (ontwerp)besluiten tijdens de uov. Het tijdig informeren van de eigenaar en deze betrekken in het proces van aanwijzing is een vorm van participatie, een belangrijke pijler van de Omgevingswet.

Onderbouwing van kernkarakteristieken of kernwaarden

Om erfgoed te kunnen beschermen is een onderbouwing nodig waarin de kernwaarden of kernkarakteristieken van het erfgoed expliciet worden genoemd. Voor een monument gaat het om de 'redengevende omschrijving'. Deze onderbouwing is onderdeel van de motivering van het besluit en moet daarom al afgerond zijn voordat de uov start. De beschrijving met waardering hoort bij de stukken die ter inzage liggen bij het ontwerp-omgevingsplan. Belanghebbenden kunnen daar dan op reageren. Eventuele wijzigingen worden meegenomen in het definitieve besluit.

Advies gemeentelijke adviescommissie

Vaak wordt bij het beschermen van gemeentelijk erfgoed advies gevraagd aan de gemeentelijke adviescommissie. Dit advies richt zich zowel op de juistheid van de onderbouwing als op de vraag of de juiste beschermingsvorm is gekozen. Het advies van de commissie is ook onderdeel van de motivering van het besluit.²⁵ Daarom moet dit vooraf klaarliggen en bij de terinzagelegging van het ontwerpbesluit als bijlage worden opgenomen.

Voorbescherming

Het is nog steeds mogelijk om 'voorbescherming' toe te kennen aan gemeentelijk beschermd erfgoed. Dit vraagt een voorbereidingsbesluit

(artikel 4.14 Omgevingswet). Een voorbereidingsbesluit is geen definitief besluit. Een voorbereidingsbesluit komt snel en zonder voorgeschreven procedure tot stand. Het moet binnen een termijn van maximaal anderhalf jaar worden gevolgd door een wijziging van het omgevingsplan waarbij een definitieve functieaanduiding wordt toegedeeld aan de locatie.

Aanwijzen op verzoek

Ook onder de Omgevingswet kunnen burgers of organisaties een verzoek doen aan de gemeente om een object te beschermen als gemeentelijk erfgoed, bijvoorbeeld als gemeentelijk monument. In feite verzoeken zij de gemeente dan het omgevingsplan te wijzigen. De gemeente is verplicht om het verzoek in behandeling te nemen en daarbij de uov volgen. Volgens artikel 3.18 van de Awb moet de gemeente binnen zes maanden na ontvangst van het verzoek een besluit nemen. De aanvrager mag ook reageren op de ingebrachte zienswijzen (artikel 3.15 Awb). Hij of zij moet worden geïnformeerd over de genomen besluiten. Gemeenten kunnen ook beleid vaststellen over het aanwijzen van nieuw gemeentelijk erfgoed. Als een verzoek op grond van dat beleid kan worden afgewezen, dan hoeft de gemeente het besluit niet specifiek inhoudelijk te motiveren, maar kan voor de motivering van het besluit verwijzen naar de beleidsregels.

3.2 Uniforme openbare voorbereidingsprocedure (uov)

Als de gemeente al deze zaken op orde heeft, kan gestart worden met de formele procedure om het omgevingsplan te wijzigen door een functieaanduiding (bijvoorbeeld 'gemeentelijk monument' of 'karakteristiek bouwwerk-stolp') aan een locatie toe te kennen.

We moeten nog merken hoe een dergelijke aanwijzingsprocedure in de praktijk verloopt. Mogelijk is het te arbeidsintensief om deze hele procedure te doorlopen voor de aanwijzing van één gemeentelijk monument of karakteristiek bouwwerk. Het kan

dan verstandig zijn om aanwijzingen ‘op te sparen’ en deze in één keer mee te nemen in een al geplande wijziging van het omgevingsplan. Hoe dan ook, de betrokken erfgoedambtenaar zal in deze nieuwe situatie veel meer moeten samenwerken met collega’s betrokken bij de ruimtelijke ordening.

Stappenplan

Voor een wijziging van het omgevingsplan moet een aantal stappen worden doorlopen. Dit stappenplan is van toepassing als het omgevingsplan gewijzigd wordt voor één object, maar ook bij een grotere wijziging van het omgevingsplan waar een aanwijzing tot monument in wordt meegenomen.

Stap 1: Kennisgeving

In deze stap geeft de gemeente kennis van het voornemen om het omgevingsplan te wijzigen. Dat doet zij in de Landelijke voorziening bekendmaken en beschikbaar stellen (LVBB). Dat betekent dat de kennisgeving zichtbaar wordt op de webpagina officielebekendmakingen.nl (het digitale ‘gemeentebblad’) en in het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). In deze kennisgeving geven gemeenten aan dat zij van plan zijn om het proces te starten om een object of structuur als gemeentelijk erfgoed aan te wijzen. Er staat ook in wie zienswijzen kunnen indienen en hoe ze dat kunnen doen (artikel 3.12 Awb).

Stap 2: Ontwerpbesluit (ontwerp-omgevingsplan)

De volgende stap is het kennisgeven van het ontwerp-omgevingsplan (ontwerpbesluit), ook weer via de LVBB. Daarnaast worden het ont-

werp-omgevingsplan en de bijbehorende stukken zes weken ter inzage gelegd (artikel 3.11 Awb). Tijdens deze zes weken kunnen zienswijzen worden ingediend op dit ontwerp-omgevingsplan. De stukken die gebruikt worden als motivering voor het besluit moeten als bijlage ter inzage worden gelegd. In ieder geval zijn dat de onderbouwing en het advies van de gemeentelijke adviescommissie.

Stap 3: Definitief besluit (vaststellen omgevingsplan)

Ook het definitieve besluit wordt bekendgemaakt via de LVBB. Bij die bekendmaking hoort een kennisgeving van de terinzagelegging van de bijbehorende stukken. Gemeenten sturen ook een exemplaar van het besluit aan degenen die een zienswijze indienden. In deze brieven staat ook vermeld hoe er in beroep kan worden gegaan.

In beroep

Vier weken na de bekendmaking van het definitieve besluit treedt de wijziging van het omgevingsplan in werking. Omdat nu de uov wordt gevolgd, vervalt de mogelijkheid om in bezwaar te gaan tegen een aanwijzing als gemeentelijk monument. Belanghebbenden kunnen na het definitieve besluit wel beroep instellen bij de rechtbank.

Kenbaar maken

Bij een aanwijzing als gemeentelijk beschermd erfgoed hoort het kenbaar maken daarvan. Voor gemeentelijke monumenten verliep dat altijd via de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Wkpb), waarbij gemeenten de monumentenstatus lieten inschrijven in de Landelijke Voorziening (het Kadaster). Onder de

Omgevingswet vervalt deze werkwijze, en wordt de kenbaarheid van een gemeentelijk beschermd erfgoed geregeld via de LVBB in het DSO. In de overgangsfase worden gemeentelijke monumenten nog steeds geregistreerd via de Wkpb, maar op het moment dat een gemeente het definitieve omgevingsplan vaststelt (vóór 1 januari 2032) moeten alle gemeentelijke monumenten in het DSO staan.

3.3 Aanwijzingsprocedure na instructie van Rijk of provincie

De procedure voor het aanwijzen van gemeentelijk erfgoed is hetzelfde voor alle gemeentelijke beschermingsvormen. Ook andere overheden kunnen cultureel erfgoed aanwijzen dat moet worden opgenomen in het gemeentelijk omgevingsplan: rijksbeschermd stads- of dorpsgezichten, provinciale monumenten en provinciale beschermde stads- en dorpsgezichten.

Als het Rijk of de provincie voornemens is om cultureel erfgoed te beschermen, dan doorlopen zij eerst de uniforme openbare voorbereidingsproce-

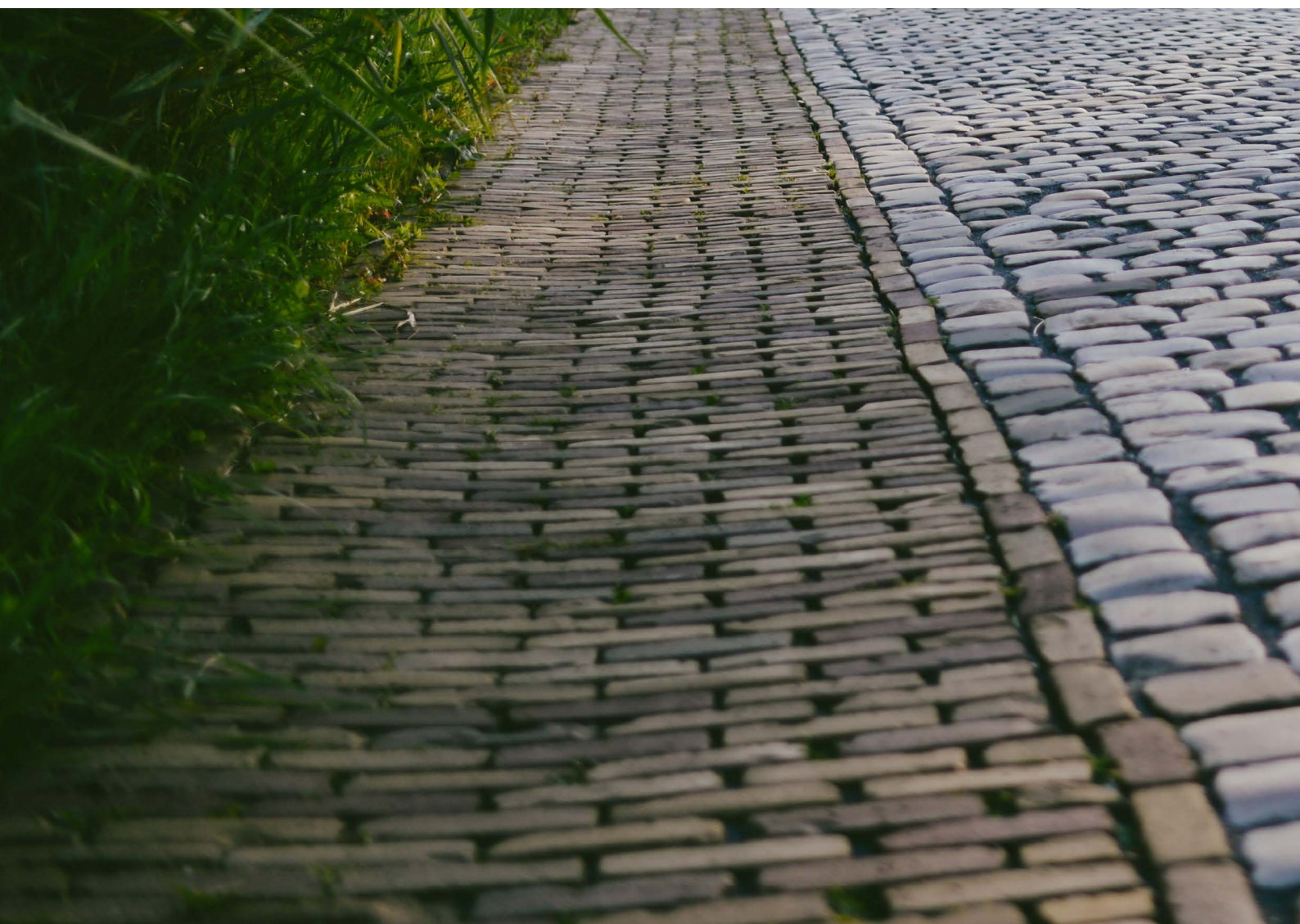
dure (uov) en betrekken daarin de eigenaren. Vervolgens geeft het Rijk of de provincie een *instructie* aan de gemeente om het omgevingsplan te wijzigen (afdeling 2.4 Omgevingswet).²⁷ Daarmee wordt de gemeente verplicht om de functieaanduiding in het omgevingsplan op te nemen en daarbij te voorzien in de bescherming van het betreffende cultureel erfgoed. Om het omgevingsplan te wijzigen doorloopt de gemeente de uov.

Het Rijk of de provincie kan via een voorbereidingsbesluit een object of gebied van voorbescherming voorzien, totdat gemeenten de bescherming in het omgevingsplan hebben opgenomen.²⁸ Omdat het Rijk en de provincie de zogeheten korte procedure op grond van de Awb volgen als zij een instructie geven, kan een gemeente geen bezwaar indienen. Het Rijk en de provincie moeten wel rekening houden met de taken en bevoegdheden van de gemeente en zo nodig met de gemeente afstemmen. Een instructie zou niet als verrassing mogen komen.

Praktische tips voor werken met het omgevingsplan

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) doet een suggestie hoe gemeenten handig kunnen omgaan met het registreren van gemeentelijke monumenten in het omgevingsplan. De RCE adviseert om alle gemeentelijke monumenten dezelfde functieaanduiding ‘gemeentelijk monument’ te geven. Het is dan weliswaar nog niet per locatie duidelijk om welk gemeentelijk monument het gaat, maar dit is op te lossen door in een bijlage bij de regels aan te geven om welke onroerende zaak of zaken het gaat – bijvoorbeeld ‘boerderij; woonhuis en deel; bakhuis; hooiberg; erf’, of ‘villa; tuin’. Eventueel kan in een toelichting bij het omgevingsplan kort worden aangegeven wat de belangrijkste monumentale waarden zijn van het object. Lees meer over deze werkwijze in de ‘Handreiking Voorbeeldregels voor cultureel erfgoed in het omgevingsplan’ van de RCE.²⁶

Denk goed na over de begrenzing van de locatie. Het is mogelijk om de functieaanduiding strak om een monument te plaatsen, maar de contour kan ook ruimer worden getrokken. Gemeenten kunnen de oude contour van het kadastrale perceel een-op-een overnemen in het omgevingsplan, maar het is ook mogelijk om de Omgevingswet aan te grijpen om monumenten opnieuw in te tekenen en daarbij latere uitbreidingen, hekwerken, et cetera. onderdeel te maken van de contour.

4. Overgangsfase tot 2032

Gemeenten hebben tot 1 januari 2032 de tijd om het tijdelijk omgevingsplan om te zetten in een definitief omgevingsplan. Tot die tijd is er sprake van een overgangsfase. Hieronder lichten we kort toe hoe gemeenten in deze situatie om kunnen gaan met het beschermen van hun cultureel erfgoed.

Gemeentelijke monumenten

Vanaf het moment dat de gemeente het definitieve omgevingsplan vaststelt (dus vóór 2032) moeten alle gemeentelijke monumenten in het omgevingsplan zijn voorzien van een functieaanduiding 'gemeentelijk monument'. Tot die tijd is het nog mogelijk om gemeentelijke monumenten aan te wijzen volgens de 'oude' procedure, op grond van de erfgoedverordening of een algemene verordening voor het fysiek domein.²⁹ Tot die tijd mogen gemeenten de bescherming van gemeentelijke monumenten volledig regelen via deze erfgoedverordening, op basis van artikel 3.16 van de Erfgoedwet. In artikel 22.2 van de 'bruidsschat' omgevingsplan' is geregeld dat gemeentelijke monumenten aangewezen op grond van een gemeentelijke verordening gelijk worden gesteld aan in het omgevingsplan aangewezen gemeentelijke monumenten.³⁰

Op 1 januari 2032 treedt artikel 2.8, onderdeel B, van de Invoeringswet Omgevingswet in werking.³¹ Op grond van deze bepaling wordt artikel 3.16 van de Erfgoedwet gewijzigd. Er wordt dan bepaald dat de erfgoedverordening niet langer regels bevat over de fysieke leefomgeving als bedoeld in artikel 2.4 van de Omgevingswet. Al die regels zijn dan te vinden in het omgevingsplan. De regels van de gemeentelijke erfgoedverordening komen niet automatisch in het omgevingsplan terecht, dat moeten gemeenten zelf doen.

Het is mogelijk om al eerder, dus tijdens de overgangsfase, gemeentelijke monumenten te beschermen en aan te wijzen op basis van het omgevingsplan. In dat geval moet de gemeente de erfgoedverordening op dit punt intrekken.

Provinciale monumenten

Provinciale monumenten zijn bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet nog niet direct opgenomen in het omgevingsplan. Ze zijn ook geen onderdeel van de bruidsschat van het Rijk. Gemeenten zullen dus zelf alle provinciale monumenten moeten opnemen in hun omgevingsplan. Voor de periode die gemeenten daarvoor nodig hebben, geldt in de provincie Noord-Holland een voorbereiding. Dat heeft de provincie geregeld met een voorbereidingsbesluit, met daarin opgenomen alle locaties van bestaande provinciale monumenten.³² Gemeenten kunnen deze locaties dus direct overnemen in hun omgevingsplan. Totdat gemeenten dit hebben gedaan is de bescherming geregeld via de regels die de provincie heeft gesteld in het voorbereidingsbesluit. De provincie heeft geregeld dat de provinciale monumenten in de tijdelijke omgevingsplannen van de gemeenten via het DSO zijn ontsloten.

Overige vormen van bescherming

Rijksmonumenten worden door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aangewezen op grond van de Erfgoedwet. Sinds 2024 zijn alle rijksmonumenten ontsloten via het DSO en zichtbaar via Regels op de Kaart.

Er zijn ook vormen van bescherming die via het bestemmingsplan werden geregeld, zoals 'karakteristieke bouwwerken' of 'beschermd gezichten'. Tijdens de overgangsfase is dit cultureel erfgoed beschermd omdat alle bestemmingsplannen zijn opgenomen in het tijdelijk deel van het omgevingsplan. Gemeenten moeten ervoor zorgen dat deze bescherming mee wordt genomen in het definitieve omgevingsplan. Als gemeenten erfgoed hebben aangewezen maar niet in het bestemmingsplan hadden opgenomen (zoals een lijst met karakteristieke bouwwerken), dan moeten zij dit erfgoed nu opnemen in het omgevingsplan. Als gemeenten nu een nieuw beschermd gezicht of karakteristiek bouwwerk willen aanwijzen, doen zij dit ook door wijziging van het omgevingsplan.

Noten

1. www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2020/01/01/handreiking-begrippenkader-cultureel-erfgoed-onder-de-omgevingswet en www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2023/01/01/handreiking-voorbeeldregels-cultureel-erfgoed-in-het-omgevingsplan
2. steunpuntcultureelerfgoednh.nl/cultureel-erfgoed-in-het-omgevingsplan-2/; steunpuntcultureelerfgoednh.nl/handreiking-de-landgoederenzone-langs-de-kust-van-holland-in-het-omgevingsplan-herzien-2024/; steunpuntcultureelerfgoednh.nl/handreiking-groen-erfgoed-in-de-omgevingswet/wetten.overheid.nl/BWBR0041297/2024-07-01
3. wetten.overheid.nl/BWBR0041297/2024-07-01
4. In de handreiking voorbeeldregels heeft de RCE ook de benaming 'karakteristieke bouwwerken' opgenomen. Deze term staat niet in de Erfgoedwet noch in de Omgevingswet. In navolging van de karakteristieke bouwwerken hebben we in deze handreiking ook voor gebieden de benaming 'karakteristiek gebied' opgenomen.
5. Een monument wordt in de Erfgoedwet gedefinieerd als een onroerende zaak die deel uitmaakt van cultureel erfgoed. Zie artikel 1.1 Begripsbepalingen via wetten.overheid.nl/BWBR0037521/2024-01-01
6. Tenzij in de redengevende omschrijving expliciet wordt vermeld dat bepaalde onderdelen buiten de bescherming vallen.
7. leidraadlc.noord-holland.nl/
8. lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR703568/
9. In de lokale erfgoedverordening mogen vanaf 1-1-2032 geen regels meer staan over de fysieke leefomgeving, dus ook niet over gemeentelijke monumenten. Die moeten dan zijn opgenomen in het omgevingsplan. De verordening kan nog wel elementen bevatten over bijvoorbeeld roerend erfgoed, financiële bepalingen of een gemeentelijk archeologisch depot. De VNG heeft hierover een handreiking opgesteld.
10. www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2023/01/01/handreiking-voorbeeldregels-cultureel-erfgoed-in-het-omgevingsplan
11. geoapps.noord-holland.nl/kaartenportaal/apps/storymaps/stories/1413f75445ae4653ab4268162e0186ad?cover=false
12. geldersgenootschap.nl/assets/downloads/Handreiking_voor_gemeenten-Omgeving-van-het-Monument.pdf
13. Stads- en dorpsgezichten zijn: groepen van onroerende zaken, van algemeen belang vanwege hun schoonheid, onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang, wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich een of meer monumenten bevinden. Zie bijlage bij artikel 1.1 van de Omgevingswet, A. Begrippen, via wetten.overheid.nl/BWBR0037885/2024-01-01#Bijlage
14. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet zijn alle eerdere aanwijzingen van rijksbeschermde stads- en dorpsgezichten op grond van de Monumentenwet (1961) en de Monumentenwet 1988 via overgangsrecht aangemerkt als de hiervoor genoemde instructies op grond van de Omgevingswet.
15. Totdat de gemeente een sloopvergunningstelsel heeft opgenomen in het omgevingsplan, geldt de sloopvergunningplicht op grond van het overgangsrecht nog voor het gehele beschermde gezicht, met de beoordelingsregels uit de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (artikel 4.35 Invoeringswet Omgevingswet).

Bijlage 1: Juridische kaders

Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl)

Artikel 5.130 (behoud cultureel erfgoed)

1. In een omgevingsplan wordt rekening gehouden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed, met inbegrip van bekende of aantoonbaar te verwachten archeologische monumenten.
2. Met het oog op het belang van het behoud van cultureel erfgoed worden in een omgevingsplan in ieder geval regels gesteld ter bescherming van daarvoor in aanmerking komend cultureel erfgoed, waarbij rekening wordt gehouden met de volgende beginselen:
 - a. het voorkomen van ontsiering, beschadiging of sloop van op grond van het omgevingsplan beschermde monumenten en archeologische monumenten;
 - b. het voorkomen van verplaatsing van op grond van het omgevingsplan beschermde monumenten of een deel daarvan, tenzij dit dringend is vereist voor het behoud van die monumenten;
 - c. het bevorderen van het gebruik van monumenten, zo nodig door wijziging van die monumenten, rekening houdend met de monumentale waarden;
 - d. het voorkomen van aantasting van:
 1. de omgeving van rijksmonumenten, voorbeschermde rijksmonumenten en monumenten die op grond van het omgevingsplan zijn beschermd, voor zover die monumenten door die aantasting worden ontsierd of beschadigd; en
 2. het karakter van in het omgevingsplan beschermde stads- of dorpsgezichten of beschermde cultuurlandschappen door de sloop van bestaande gebouwen, de bouw van nieuwe gebouwen of andere belangrijke veranderingen; en
 - e. het conserveren en in stand houden van archeologische monumenten, bij voorkeur in situ
3. In het belang van de archeologische monumentenzorg kunnen in een omgevingsplan ook:
 - a. regels worden gesteld over eisen aan onderzoek naar de archeologische waarde van een locatie of aan de wijze van het verrichten van opgravingen of archeologische begeleiding van andere activiteiten die tot bodemverstoring leiden; en
 - b. gevallen worden aangewezen waarin kan worden afgezien van onderzoek naar de archeologische waarde van een locatie of het opleggen van plichten met die strekking.
4. Als in een omgevingsplan regels worden gesteld over het verrichten van archeologisch onderzoek, bepaalt het omgevingsplan dat die regels niet van toepassing zijn op activiteiten met een oppervlakte van minder dan 100 m².
5. In afwijking van het vierde lid kan in een omgevingsplan een andere oppervlakte worden vastgesteld.

Artikel 5.131 (behoud werelderfgoed)

In een omgevingsplan wordt rekening gehouden met het belang van het behoud van de uitzonderlijke universele waarde van werelderfgoed.

Provinciale Verordening NH2022

Paragraaf 6.2.7 Cultureel erfgoed

Artikel 6.71 Toepassingsbereik

Deze paragraaf gaat over beschermwaardig cultureel erfgoed.

Artikel 6.72 Provinciaal monument

Voor zover een omgevingsplan van toepassing is op het werkingsgebied Cultureel Erfgoed - provinciale monumenten bevat het de volgende regels:

Artikel x1 Zorgplicht provinciaal monument

Degene die een activiteit die een provinciaal monument betreft verricht en weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat die activiteit kan leiden tot het beschadigen of vernielen van een monument, is verplicht alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van diegene kunnen worden gevraagd om deze beschadiging of vernieling te voorkomen.

Artikel x2 Verboden activiteiten

Op de locatie 'provinciaal monument' is het verboden:

- a. het daar aanwezige monument te beschadigen of te vernielen; of
- b. aan het daar aanwezige monument onderhoud te onthouden dat voor de instandhouding daarvan noodzakelijk is.

Artikel x3 Omgevingsvergunningplichtige activiteiten

Op de locatie 'provinciaal monument' is het verboden zonder omgevingsvergunning het daar aanwezige monument te slopen, te verstoren, te verplaatsen of te wijzigen, te herstellen of te gebruiken waardoor het wordt ontsierd of in gevaar gebracht.

Artikel x4 Aanwijzing omgevingsvergunningvrije gevallen

- a. Het verbod, bedoeld in artikel x3, geldt niet voor een activiteit met betrekking tot een monument, voor zover het gaat om:
 1. noodzakelijke reguliere werkzaamheden die zijn gericht op het behoud van de monumentale waarden, als detaillering, profilering, vormgeving, materiaalsoort en kleur niet worden gewijzigd; of
 2. alleen inpartijde wijzigingen van een onderdeel van het monument dat uit het oogpunt van monumentenzorg geen waarde heeft;
- b. Het verbod, bedoeld in artikel x3, geldt niet voor een activiteit met betrekking tot een monument waarvan met name de archeologische waarden redengevend zijn, voor zover het gaat om:
 1. een sondering of grondboring met een boordiameter van niet meer dan 10 cm; of
 2. het dichten van een recent verstoringsgat van niet meer dan 1 m³.

Artikel x5 Aanvraagvereisten

Artikel x5 Aanvraagvereisten (bij in het omgevingsplan opgenomen aanvraagvereisten voor een activiteit die betrekking heeft op een gemeentelijk monument)

Op een aanvraag om een omgevingsvergunning voor een activiteit als bedoeld in artikel x3 zijn de aanvraagvereisten voor een activiteit die betrekking heeft op een gemeentelijk monument van overeenkomstige toepassing.

Artikel x6 Aanvraagvereisten

Artikel x6 Aanvraagvereisten (bij het ontbreken van aanvraagvereisten voor een activiteit die betrekking heeft op een gemeentelijk monument)

De artikelen 22.287 tot en met 22.294 van de bruidsschat omgevingsplan (aanvraagvereisten) zijn van overeenkomstige toepassing op een aanvraag om een omgevingsvergunning voor een activiteit als bedoeld in artikel x3.

Artikel x7 Beoordelingsregels omgevingsvergunning

- a. De omgevingsvergunning wordt alleen verleend als de activiteit in overeenstemming is met het belang van de monumentenzorg.
- b. In afwijking van het bepaalde in onderdeel a kan de omgevingsvergunning worden verleend als de activiteit in het belang is van de waterveiligheid, mits er geen reële alternatieven zijn en wordt aangetoond dat de beschadiging van het monument zo minimaal mogelijk is.
- c. Bij de beslissing op de aanvraag wordt rekening gehouden met de volgende beginselen:
 1. het voorkomen van ontsiering, beschadiging of sloop van monumenten;
 2. het voorkomen van verplaatsing van monumenten of een deel daarvan, tenzij dit dringend vereist is voor het behoud van die monumenten;
 3. het bevorderen van het gebruik van monumenten, zo nodig door wijziging van die monumenten, rekening houdend met de monumentale waarden; en
 4. het conserveren en in stand houden van monumenten waarvan met name de archeologische waarden redengevend zijn, bij voorkeur in situ.

Artikel x8 Voorschriften omgevingsvergunning

Aan een omgevingsvergunning voor een activiteit als bedoeld in artikel x3 worden de voorschriften verbonden die nodig zijn voor de regel, bedoeld in artikel x6. Daarbij geldt dat:

- a. als het gaat om een omgevingsvergunning die een gedeeltelijke of volledige verplaatsing inhoudt van een monument dat een bouwwerk is, in ieder geval voorschriften aan de omgevingsvergunning worden verbonden over het treffen van voorzorgsmaatregelen voor het demonteren, het overbrengen en de herbouw van dat bouwwerk op de nieuwe locatie;
- b. als het gaat om een omgevingsvergunning die betrekking heeft op een monument waarvan met name de archeologische waarden redengevend zijn, in het belang van de archeologische monumentenzorg in ieder geval voorschriften aan de omgevingsvergunning kunnen worden verbonden die inhouden een plicht tot:
 1. het treffen van technische maatregelen waardoor monumenten in situ kunnen worden behouden;
 2. het verrichten van opgravingen als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet;
 3. het laten begeleiden van een activiteit die tot bodemverstoring leidt door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg die voldoet aan bij die voorschriften te stellen kwalificaties; en
 4. het verrichten van een opgraving of een archeologische begeleiding op een bepaalde wijze, als die wijze in overeenstemming is met artikel 5.4, eerste en tweede lid, van de Erfgoedwet;
- c. als het gaat om een omgevingsvergunning die betrekking heeft op de fundering of riolering van een monument, in ieder geval het voorschrift aan de omgevingsvergunning kan worden verbonden dat voorafgaand aan de werkzaamheden archeologisch onderzoek wordt verricht.

Artikel x9 Aanwijzing adviseurs

- a. Gedeputeerde Staten zijn adviseur voor een aanvraag om een omgevingsvergunning voor zover de aanvraag betrekking heeft op een activiteit als bedoeld in artikel x3.
- b. De commissie, bedoeld in artikel 17.9 van de Omgevingswet, is adviseur voor een aanvraag om een omgevingsvergunning voor zover de aanvraag betrekking heeft op een activiteit als bedoeld in artikel x3 en het college van burgemeester en wethouders voor die aanvraag bevoegd gezag is.
- c. Als het college van burgemeester en wethouders geen bevoegd gezag is voor de aanvraag om een omgevingsvergunning voor een activiteit als bedoeld in het eerste lid, maar adviseur, is de commissie ook adviseur en richt het advies van de commissie zich tot het college van burgemeester en wethouders in plaats van tot het bevoegd gezag.

Artikel 6.73 Provinciaal beschermde structuur

Voor zover een omgevingsplan van toepassing is op het werkingsgebied Cultureel Erfgoed - provinciaal beschermde structuur bevat het de volgende regels:

Artikel x1 Omgevingsvergunningplichtige activiteiten

- a. Het is verboden om zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning een bouwwerk te slopen in een provinciaal beschermde structuur.
- b. Een omgevingsvergunning als bedoeld onder a kan worden geweigerd indien naar het oordeel van het bevoegd gezag niet aannemelijk is dat op de plaats van het te slopen bouwwerk een ander bouwwerk kan of zal worden gebouwd dat past in het karakter van de provinciaal beschermde structuur.

Artikel x2 Aanwijzing adviseurs

- a. Gedeputeerde Staten zijn adviseur voor een aanvraag om een omgevingsvergunning voor zover de aanvraag betrekking heeft op een activiteit als bedoeld in artikel x1.
- b. De commissie, bedoeld in artikel 17.9 van de Omgevingswet, is adviseur voor een aanvraag om een omgevingsvergunning voor zover de aanvraag betrekking heeft op een activiteit als bedoeld in artikel x1 en het college van burgemeester en wethouders voor die aanvraag bevoegd gezag is.

- c. Als het college van burgemeester en wethouders geen bevoegd gezag is voor de aanvraag om een omgevingsvergunning voor een activiteit als bedoeld in het eerste lid, maar adviseur, is de commissie ook adviseur en richt het advies van de commissie zich tot het college van burgemeester en wethouders in plaats van tot het bevoegd gezag.

Subparagraaf 6.2.5.2 Bijzonder Provinciaal Landschap

Artikel 6.57 Toepassingsbereik

Deze subparagraaf gaat over ruimtelijke ontwikkelingen in het werkingsgebied bijzonder Provinciaal Landschap.

Artikel 6.58 Kernkwaliteiten Bijzonder Provinciaal Landschap

De kernkwaliteiten van het werkingsgebied bijzonder Provinciaal Landschap zijn vastgelegd in Bijlage 7 Kernkwaliteiten Bijzonder Provinciaal Landschap provincie Noord-Holland.

Artikel 6.59 Bescherming en activiteiten Bijzonder Provinciaal Landschap

1. Een omgevingsplan ter plaatse van het werkingsgebied Bijzonder Provinciaal Landschap bevat regels ter bescherming van de voorkomende kernkwaliteiten.
2. In afwijking van Artikel 6.13 bevat het omgevingsplan geen regels die een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maken.
3. Het omgevingsplan kan regels bevatten die een andere nieuwe ruimtelijke ontwikkeling dan een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maken, mits deze ontwikkeling de voorkomende kernkwaliteiten niet aantast.
4. De motivering van het omgevingsplan bevat een beschrijving van de voorkomende kernkwaliteiten en een motivering van de wijze waarop wordt voldaan aan het eerste en, indien van toepassing, het derde lid.
5. Indien uit de motivering volgt dat maatregelen noodzakelijk zijn om te voldoen aan het bepaalde in het derde lid, dan dient de uitvoering hiervan te zijn geborgd bij de vaststelling van het omgevingsplan.
6. In afwijking van het derde lid kan het omgevingsplan regels bevatten die de volgende ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk maken:
 - a. een uitbreiding van een agrarisch bouwperceel tot maximaal twee hectare; of
 - b. nieuwe bebouwings- en gebruiksmogelijkheden op grond van Artikel 6.42, eerste lid onder g en h en Artikel 6.42, tweede lid en Artikel 6.42, derde lid.
7. In afwijking van het tweede en derde lid kan het omgevingsplan een nieuwe stedelijke ontwikkeling of een andere nieuwe ruimtelijke ontwikkeling die de kernkwaliteiten aantast mogelijk maken, indien:
 - a. er sprake is van groot openbaar belang;
 - b. er geen reële alternatieven zijn; en
 - c. de aantasting zoveel mogelijk wordt beperkt en de aantasting wordt gecompenseerd.
8. In afwijking van het tweede en derde lid kan het omgevingsplan voorzien in woningbouw overeenkomstig de afspraken tussen Rijk, provincie en betrokken gemeenten met betrekking tot de Pilot Waterland.
9. In het Delegatiebesluit Omgevingsverordening NH2022 is bepaald dat Gedeputeerde Staten regels kunnen stellen over de motivering als bedoeld in het vierde lid en over de wijze van compensatie als bedoeld in het zevende lid, aanhef en onderdeel c.
10. In het Delegatiebesluit Omgevingsverordening NH2022 is bepaald dat Gedeputeerde Staten de kernkwaliteiten zoals opgenomen in Bijlage 7 Kernkwaliteiten Bijzonder Provinciaal Landschap provincie Noord-Holland kunnen wijzigen

Bijlage 2: Meer lezen

[Handreiking Voorbeeldregels voor cultureel erfgoed](#) in het omgevingsplan van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2023)

[Handreiking Begrippenkader cultureel erfgoed onder de Omgevingswet](#) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2022)

[Informatiepunt Leefomgeving](#)

Colofon

Tekst

Kim Zweerink
Marrit van Zandbergen
Inge den Oudsten

Afbeeldingen

p.10 Munnikenweg, Inge den Oudsten, bewerking door Hanna Blommers
p.11 Amsterdam, Sebas Baggelaar, bewerking door Hanna Blommers
p.12 Stolpenstructuur, Daniel Nicolas, bewerking door Hanna Blommers
p.14 Haarlem, Google Maps, bewerking door Hanna Blommers
p.16 Spaarnwoude, fotograaf onbekend, bewerking door Hanna Blommers /
bron: www.skyscrapercity.com/threads/oude-kleine-kerkjes-in-nederland.2158316/
p.18 Marken, Karel Tomei, bewerking door Hanna Blommers
p.20 Oosterland, fotograaf onbekend, bewerking door Hanna Blommers
p.21 Koggeschip, fotograaf onbekend, bewerking door Hanna Blommers /
bron: experimentelewoningbouw.nl/portfolio/ex-72-132-helder-t-koggeschip/

Eindredactie

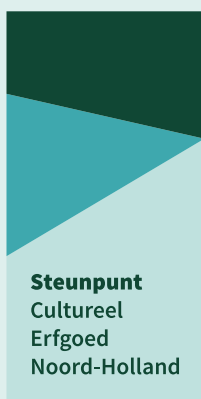
Maarten Ettema | MettTaal

Vormgeving

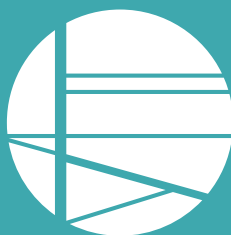
Studio PeetR | Peter Koomen

November 2024

Voor het schrijven van deze handreiking organiseerde het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland een aantal werksessies. Dank aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de provincie Noord-Holland, gemeente Hollands Kroon, gemeente Amsterdam en gemeente Zaanstad voor meedenken en meelesen. Dank ook aan de deelnemers van de werksessie tijdens 'Samen Slimmer'. Famke van Dam, Joske Poelstra en Bas Schout lazen tevens mee.

Emmastraat 111
1814 DP Alkmaar
T 072 5204459
E info@steunpunterfgoednh.nl
W www.steunpunterfgoednh.nl

MOOI
NOORD-
HOLLAND

ADVISEURS
OMGEVINGSKWALITEIT

Het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland wordt uitgevoerd
door stichting MOOI Noord-Holland in opdracht van provincie Noord-Holland.

info@steunpunterfgoednh.nl | www.steunpunterfgoednh.nl